

Технічні злочини у кримінальному праві України

Розвиток сучасної цивілізації вказує на тенденцію збільшення деліктів, пов'язаних з технічними досягненнями людства. Наприкінці минулого століття ця інтенсивність стала зростати під впливом технологічної складової, а відтак традиційний комплекс суспільних відносин «людина – техніка» ускладнився і, на наш погляд, може бути визначений через таку тріаду, як «людина – техніка – технології». Розвиток суспільних відносин показує, що технічні досягнення і новітні технології все більше впливають на життєдіяльність суспільства в усіх його сферах. При цьому науково-технологічний прогрес має зворотний, негативний вплив, який обумовлюється використанням його досягнень у створенні нових форм і способів злочинної поведінки, підшуванні більш досконалих і небезпечних знарядь та засобів вчинення таких злочинів, а відтак заподіяння більш тяжких суспільно небезпечних наслідків.

Поряд з умисною зростає необережна злочинність, яка стає все більш залежною від побутової, виробничої, професійної дисциплінованості як окремих людей, персоналу, так і соціуму в цілому та не завжди піддається традиційним превентивним заходам. І хоча новітні технічні системи та засоби мають усе більш надійні запобіжники, вони часто не спрацьовують через обмежені біофізіологічні можливості людини, яка не встигає адаптуватися до бурхливих трансформацій оточуючого середовища.

У цій системі відносин важливе значення належить правовому регулюванню, спрямованому на убезпечення суспільства від негативних наслідків науково-технологічного прогресу шляхом удосконалення засобів кримінально-правового впливу та запобігання злочинності.

Усі злочини за своїми назвами визначені в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК), виходячи з їх родового об'єкта. Водночас, назви окремих груп діянь сформульовані в Загальній частині в рамках певних інституцій, зокрема за ступенем тяжкості (ст. 12 КК), за формами вини (ст. ст. 45, 46, 81, 82 КК та ін.), залежно від їх стадій (ст. 13 КК) тощо. Серед них нещодавно не зовсім типовим з'явилося визначення корупційних злочинів (ст. 45 КК), якому законодавець так і не спромігся знайти належного місця.

У теорії кримінального права розроблено значно більшу кількість видів злочинів за їх різноманітними класифікаціями та ознаками. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що наука кримінального права, вивчаючи вплив науково-технічного прогресу на злочинність, розглядає необхідність вивчення загальних ознак та особливостей так званих *технічних злочинів* (курсив наш – В. М.). Під технічними злочинами ми розглядаємо суспільно небезпечні діяння, які за об'єктом, предметом, способом, знаряддями або іншими ознаками складу злочину пов'язані з певними технічними або технологічними якостями, що суттєво впливають на механізм злочинного посягання.

КК України, який набув чинності на початку ХХІ століття, серед таких діянь передбачив злочини проти безпеки виробництва, злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, злочини в сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, що створило

передумови системного підходу до кримінально-правових заборон, зумовлених науково-технічним прогресом.

Їх структура і зміст показують, що законодавець для забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин у системі «людина-техніка-технології» застосовує методологічний підхід побудови таких норм через створення окремих: розділів однорідних за змістом норм; норм; складів злочинів у чинних нормах; ознак (їх деталізація) у чинних кримінально-правових нормах. Такий підхід є виправданим, адже він дозволяє диференціювати відповідальність за вказані діяння з урахуванням їх значення у певних сферах суспільних відносин.

На нашу думку, передбачення окремих груп технічних злочинів за родовим об'єктом сприятиме більш цілеспрямованому і поглибленому вивченню їх кримінально-правової та кримінологічної характеристик, а відтак удосконаленню кримінального законодавства у цьому сегменті та виробленню найбільш прийнятних заходів щодо запобігання вказаним злочинам.

Разом з цим, створення кримінально-правових норм у цій сфері вимагає врахування певних положень, що визначаються специфікою сучасних технічних і технологічних відносин, а визначення їх родових об'єктів має адекватно відображати сутність парадигми суспільних відносин у цій сфері. Так, структура розділу «Злочини в сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» побудована за схемою: «несанкціоновані дії з інформаційним ресурсом – порушення порядку доступу до інформаційного ресурсу – порушення правил експлуатації електронно-обчислювальної техніки». Проте, це лише частина суспільних відносин, які повинні охоронятися кримінальним законом, оскільки даний розділ концептуально не орієнтований на захист інформаційної безпеки та не повною мірою кореспондується з європейською «Конвенцією про кіберзлочинність», а крім цього використовує застарілу термінологію, адже чинне законодавство та нормативні акти не містять як ключових таких термінів, як «електронно-обчислювальні машини» та «комп'ютери».

Варто відзначити, що з розвитком технічного прогресу у сфері інформаційних технологій та появою глобальних соціальних мереж з'являються нові, раніше не існуючі, злочини та способи вчинення злочинів. Так, останнім часом виникають нові способи вчинення таких злочинів, як доведення до самогубства, які поширюються в Україні, що є особливо небезпечним для підлітків – постійних користувачів мережі Інтернет. Отже існує потреба розробки відповідних технічних кримінально-правових норм щодо протидії цим діянням.

Розвиток інформаційних технологій надає змогу упорядкування і регулювання суспільних відносин шляхом створення обліків інформації економічного, соціального, господарського, фінансового, правового й багатьох інших напрямків діяльності, необхідної для державного управління. Відтак існує потреба охорони таких реєстрів на кшталт норм щодо несанкціонованого втручання в роботу бази даних Державного реєстру виборців (ст. 158 КК) або незаконного втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 3761 КК) тощо. Проте, стрімке зростання у десятки разів сучасних баз даних, пошукових систем, реєстрів вказує на доцільність передбачення у вказаному розділі єдиної універсальної норми, яка б регулювала їх охорону.

Серед іншої групи технічних деліктів – злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту, їх родовому об'єкту не відповідає таке поширене посягання, як незаконне

заволодіння транспортним засобом, передбачене ст. 289 КК. За сутністю ці діяння не вписуються в систему даних злочинів, адже практика доводить протилежне – злочинці в більшості викрадають транспортні засоби вкрай «обережно», без порушень безпеки дорожнього руху, на що вказує вкрай низький рівень розкриття вказаних посягань. Отже, «технократизм» цих діянь визначається не сутністю об'єкта посягання, а виключно предметом та способом вчинення злочину, а відтак їх безумовно слід віднести до злочинів проти власності.

При криміналізації технічних злочинів, а також діянь, що містять їх ознаки, у змісті відповідних норм повинно забезпечуватись системне врахування специфічної «технічної інфраструктури». Так у злочинах, передбачених ст. 2031, ст. 313 КК, та деяких інших діяннях законодавець криміналізує посягання, пов'язані із виготовленням обладнання чи інших предметів для здійснення злочинної діяльності. Проте в інших складах, зокрема в такому, як фальшивомонетництво (ст. 199 КК), криміналізації дій, пов'язаних з технічним обладнанням для вчинення цих злочинів, законодавець взагалі не передбачає. Або вказавши про злочинні дії з обладнанням для виготовлення предметів злочину в назві ст. 200 «Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, *обладнанням для їх виготовлення*» (курсив наш – В.М.), в її диспозиції законодавець про це обладнання не згадує, а в іншій нормі взагалі обмежується лише згадкою про його використання (ст. 204 КК). У цьому ж аспекті у Розділі XVI КК України заслуговує на виокремлення самостійного складу злочин, предметом якого має бути технічне обладнання, призначене для несанкціонованого втручання в роботу кібернетичної інфраструктури.

Отже, законодавець при криміналізації технічних злочинних посягань або діянь, в яких технічні чинники виступають необхідними елементами або ознаками, повинен під час конструювання кримінально-правових норм у повному обсязі враховувати і чітко визначати технічні та технологічні атрибути, що притаманні певним діянням і мають кримінально-правове значення.

Сьогодні технічні та технологічні чинники властиві значному числу злочинних посягань, проте, передусім, серед них слід визначити найбільш небезпечні діяння, які пов'язані з диверсіями, руйнуванням об'єктів електроенергетики, магістральних нафто-, газо-, продуктопроводів, тероризмом, незаконними діями зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами, радіоактивними, ядерними та іншими матеріалами, джерелами і предметами підвищеної небезпеки, застосуванням зброї масового знищення тощо.

Зокрема спостереження за явищами тероризму показують, що з початку третього тисячоліття знаходить прояв тенденція «технологізації» терористичних актів, зокрема поширення використання при їх вчиненні різних елементів транспортної інфраструктури, починаючи з теракту 11 вересня 2001 року, коли в США терористами було захоплено 4 авіалайнери, спрямовані на будівлі Всесвітнього торгового центру, внаслідок чого загинуло близько 3 тисяч людей.

Сьогодні терористичні акти стають повсякденним явищем на Європейському континенті, про що свідчать події останніх 2015-2017 років у Брюсселі, Парижі, Стокгольмі, Лондоні, Берліні, Санкт-Петербурзі та інших містах. Для вчинення злочинів терористи обирають місця скупчення туристів, вокзали, аеропорти, торгові площі, місця проведення масових заходів та інші території і комунікації, де перебуває значна кількість людей. При цьому останнім часом в якості знарядь терористичних актів використовуються вантажні автотранспортні засоби.

Отже, спеціальне поглиблене дослідження кримінально-правової, кримінологічної та криміналістичної характеристик технічних злочинів, а також злочинних посягань, які містять технічні та технологічні ознаки, має сприяти більш системному підходу щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм, а також заходів щодо виявлення, розкриття, розслідування та запобігання вказаним злочинам.